

Válečné výpůjčky, jejich pojem a klasifikace.¹⁾

Jako výtah z rozsáhlejší práce podává univ. prof. Dr. Jos. Drachovský.

I. Ačkoliv slovo »výpůjčky válečné« (»Kriegsanleihen«, »Dettes de la guerre«, »War-loans«) jest tak všeobecně užívaným, předpokládá se příliš všeobecná znalost jeho obsahu, takže v literatuře sotva najdeme pokus o jeho definici.²⁾ A přece nezdá se věc se všech stran tak zcela jasnou, ježto různí spisovatelé slova toho užívají různým způsobem: tak znamená výpůjčky během války k účelům válečným uzavřené,³⁾ ale také výpůjčky k témuž cíli už před vypuknutím války kontrahované (»úvěry na zbrojení«),⁴⁾ dle okolností výpůjčku na zaplacení válečné kontribuce nebo k nahrazení škod válečných,⁵⁾ nebo pouze výpůjčku během války vydanou.⁶⁾ Najdeme i pokusy toho slova použití na výpůjčky jinak s válkou nesouvislé, jež však musily proto býti kontrahovány, že jiným účelům státním odňat byl podklad hmotný použitím připravených prostředků k účelům válečným.⁷⁾

Skutečně pak jsou to všechno válečné výpůjčky v širším slova smyslu, protože právě válka jest příčinou všech jich, a jakožto taková tvoří jejich známku rozlišovací. Možno tedy takovými nazvati všechny výpůjčky veřejné, jejichž příčinou jest válka. Tohoto širšího smyslu slova jest vždy užívati, jedná-li se o zjištění hospodářských účinků války, aby dluhová praemissa konečného úsudku byla úplná.

Máme-li však zabývati se výpůjčkami válečnými jako takovými, nemůžeme zpravidla ničeho si počítati s celým širokým pojmem tímto, jest složen z příliš různorodých částí a částky tyto souvisí vzájemně pouze účelem. Viděli jsme už, že různí spiso-

¹⁾ Částečně příbuzný účel sleduje i práce prof. F. Flory: *Le finances della guerra* — Bologna 1912.

²⁾ Autoři spokojují se obyčejně s výkladem, že válka, vyžadující velikých obětí, jest častou příčinou velikých dluhů státních — na př. Wagner: *Fin.-Wiss.* I. (3. vyd.), str. 152, 178, 450; Bastable: *Public Finance* (3. vyd.), str. 675; Stein: *Fin.-Wiss.* (5. vyd.) II/3 str. 277; Heckel s. v. »Staatsschulden« v *Hdwb. der St.-Wiss.*, VII.; Biegeleben-Müller (Fulda) s. v. »Staatsschulden« v *Bachem-Sacherově lexikonu*, V.; Lodge s. v. »Loans forced« a Hooper s. v. »Loans publics« v *Palgrave-ově Dict. of Pol. Ec.* II.; Say-Chailley: *Nouv. dict. de l'éc. pol.*, I., s. v. »Emprunts publics« atd.

³⁾ Viz předchozí poznámku.

⁴⁾ Na př. u Kobatsche: *Die volks- und staatswirtschaftliche Bilanz der Rüstungen*.

⁵⁾ Na př. Guttman: *Das französische Geldwesen im Kriege*.

⁶⁾ Tak u Reinitze: *Das österreichische Staatsschuldenwesen von seinen Anfängen bis zur Jetztzeit* (1913).

⁷⁾ Srv. Petit: *La dette publique de la Russie*.

vatelé pokoušeli se o užší ohraničení tohoto pojmu, arci způsobem nestejným. Ze zkušenosti i úvah logických podává se nám celkem prostý důsledek, že jest potřebí právě výpůjčky během války uzavřené považovati za zvláštní skupinu výpůjček státních, při nichž emisse v době tísně hospodářské vůbec a finanční zvláště, v době odporu věřitelů a nutnosti použití donucení a různých lakadel nám se prezentuje jako výpůjčka za každou cenu, drahá, i vzájemným plněním méněcenným zvláště charakterisovaná — příčinou pak všech těchto úkazů jest válka: jde tu o válečnou výpůjčku v užším slova smyslu.⁸⁾

Zvláštnosti projeví se tu zejména v provedení, technice dluhové, ale jsou tak dalekosáhlé i jejich důsledky toho způsobu, že nejen nutno tento užší pojem jako pevnou kategorii zvláště vytknouti, nýbrž možno i s naznačeného hlediska podrobiti jej další klasifikaci, která má nám podati především hlediska pro posouzení jednotlivých případů konkrétních upotřebitelná. A to jest účelem praktickým této jinak na poli theorie se pohybující práce.

II. Praxe arci prozatím sobě této theoreticky patrné nutnosti oddělení dluhů válečných vůbec a v užším slova smyslu zvláště od ostatních operací úvěrních dostatečnou měrou nevšímá. Nemůže arci zde býti účelem, podati dějiny válečných dluhů světových, ale přece aspoň poukázati můžeme na některé zjevy, které takovéto směšování pojmů rozhodně potvrzují. Potvrzují je tím spíše, že, jde-li o válečné výpůjčky v širším slova smyslu za účelem zbrojení kontrahované v době míru, leží přímo v zájmu slátu kontrahujícího, aby je nečinil příliš zřejmými, ba není v jeho zájmu ani, aby se eventuelní nepřátelé příliš přesně dověděli rozsah obětí přinášených válečnému připravení země.

Literárně nejpropracovanější jest úvěrová otázka války německo-francouzské z let 1870—1871. Tehdy arci setkáváme se po skončení války na straně francouzské s vyloučením úvěrních operací podnikaných za účelem likvidování válečné náhrady placené Německu a mnohých škod válkou způsobených s analogií opatření už po válkách napoleonských použitého: se zvláštním vyúčtováním a správou od ostatní správy finanční oddělenou; ale po skončení úkolu sehnati potřebné prostředky zmizel dluh tento v ostat-

⁸⁾ Arci tento pojem nekryje se úplně v obsahu pojmu širšího, neboť zde může jíti také o výpůjčky k účelům neválečným kontrahované, pouze do doby války spadající; však zkušenost učí, že výpůjčky, jejichž důvodem by nebyla válka, během trvání jejího na minimum se obmezují, takže pro účel náš tato logická nepřesnost nemá praktických důsledků.

ním francouzském dluhu státním beze stopy, jako zmizely úvěrní operace během války samé podniknuté a zatím konsolidované, a jako zmizely (arci jen kratěji trvavší) úvěry německých států na tuto válku v jejich všeobecném dluhu státním.

Podobně se to mělo i s náklady války jihoafrické, války ruskojaponské i posledních válek balkánských; také v době přítomné války světové vidíme nejvýše rozdíl jména (srv. rakouskou »výpůjčku válečnou« z r. 1914.)⁹⁾

Že celý rakouský vývoj opětne historicky vyličený stejné úkazy nám podává, nemusím zde šíře doličovat.

Prakticky vidíme tedy splývání výpůjček válečných s ostatními dluhy státními; přihlédneme-li stručně k praktickému vývoji jednotlivých zjevů státního dluhu samého, nenajdeme ani zde vyhraněných typů zejména neb výlučně pro účely válečné určených.

Nucené výpůjčky neb i jiné v soukromoprávních formách se pohybující dluhy středověkých knížat na dobu jejich života vázané¹⁰⁾ byly jedinou formou veřejné výpůjčky v monarchiích, vedle čehož však nevázanost na osobu připustila hojnější užívání úvěru v republikách městských, kde rovněž bylo dbáno především soukromoprávních forem,¹¹⁾ ač se tu vyskytují namnoze i patriotické bezúročné zápůjčky.

V dalším vývoji šlo o zúrokovatelnost a závaznost zápůjčky i po smrti kontrahovavšího knížete: nastoupilo období zástav všeho druhu, období dlouho trvavší a důležité stopy po sobě zanechavší; soukromoprávní charakter zápůjčky je tu už zatlačován poněkud v pozadí. I zde jest místo pro zápůjčky nucené všeobecné, neb i pouze jednotlivých stavů, provincií, měst, rodin i jednotlivcův; důvod pak útlaku byl různý: od nemožnosti jiné úhrady a trestu za spáchaná provinění až k tomu, že se tu jednalo o osobu s patrným majetkem a z nějakých důvodů osobních vůči tlaku méně resistantní.

⁹⁾ Guttman: Das französische Geldwesen im Kriege; Say: Les finances de la France sous la troisième république; Soetbeer: Die fünf Milliarden; Sydow: Theorie und Praxis in der Entwicklung der französischen Staatsschuld seit dem Jahre 1870 atd. — Podobně Hilsenbeck: Die Deckung der Kosten des Krieges in Südafrika.

¹⁰⁾ Bodinus: de Republ. lb. sex — 5. vyd. str. 1023 nn.; Justi: Syst. des Finanzwesens, str. 217 nn.

¹¹⁾ Kostanecki: D. öff. Kredit im Mittelalter; Vührer: Histoire de la dette publique en France (zvl. sv. I.); Sieveking: Genueser Finanzwesen; Kuske: Das Schuldenwesen deutscher Städte im Mittelalter; vývoj sám pěkně produkuje i Heckel: Fin.-Wiss., II. str. 375 nn.

V těchto starožitných formách útvaru přesně a výlučně válečného není. Možno tedy přejíti k ukazům novějším.

Z těchto důležitých jsou výpůjčky poskytované různými ústavami bankovními, společnostmi obchodními a osobami právníckými za propůjčení, rozšíření nebo prodloužení privilegií, často i za samo propůjčení osobnosti právnícké. Jedná se tu zpravidla o banky cedulové, ale často i o jiné ústavy.¹²⁾ Staré zápůjčky toho druhu byly konsolidované nebo aspoň nikoli brzy splatné; zůstalo tomu tak i při moderních bankách cedulových, kdy ovšem i dále se vyvinula bezúročnost takových dluhů, jejich automatické zmenšování často bez jakéhokoli plnění se strany dlužníkovy.¹³⁾

Jiná plnění bankovní projeví se v oboru přechodných výpomocí kontokorentních, lombardních a pod.; vždy projevuje se v těchto zápůjčkách moment donucovací, způsobený právě poměrem, v němž stát se nachází vůči této bance, máje dalekosáhlý vliv na její zařízení, vnitřní organizaci, stav i způsob obchodů, správu samu i vůbec další její trvání.¹⁴⁾ Níže ještě se zmíníme jak donucovacího práva státního lze i vůči jiným ústavám peněžním využití.

Dále jsou praktickou formou dluhu anticipace a výkupy z povinností.¹⁵⁾ Prvé žádají značnější splnění budoucí náležitosti berní (nebo jiné dávky) najednou; druhými si zaručuje poplatník svobodu od určité dávky nebo vyloučení jejího zvýšení na určitý čas nebo »na věčné časy« (arci slib takový nebývá nikdy splněn).

Anticipaci na straně úhradní odpovídá reassignace na straně potřeb státních, ať pak již prodlužuje se splatnost všech o kratší nebo delší dobu, nebo jen některých z nich.¹⁶⁾ Odložení výplat arci může býti také pouhým následkem postupu řízení správního.

¹²⁾ Známa jest historie založení banky anglické a některých jiných ústavů anglických — srov. moji *Fin. rovn. stát.*, zejm. str. 282 nn.; pak Philippovich: *Die Bank von England*; Palgrave, *Dict.*, I. s. v. »Bank of England«; pod stejným titulem i u Halsburyho, *Laws of England*, sv. I.; Vocke: *Gesch. der Engl. Verw.*, str. 54; Leroy-Beaulieu: *Tr. de la Sc. d. Fin.*, II. passim; Born: *Die finanzielle Heranziehung der Zentralnotenbanken durch den Staat in Europa*, atd.

¹³⁾ Stačí dovolati se literatury o vývoji rakouských dluhů státních, i nynější úpravy státního dluhu u banky Rakousko-uherské váznoucího.

¹⁴⁾ Srv. pozn. 12 a 13 výše. — Jinak soudívá se někdy skepticky o těchto bankovních plněních — Courtois v *Journ. des Éc.*, 1891, I. str. 198 nn., 362 nn., III. str. 10 nn., 321 nn. — ač, tuším, neprávem.

¹⁵⁾ Zde hojně staré literatury — srv. aspoň Mercier de la Rivière: *L'ordre nat. et essentiel de Sc. Pol. (Daire)*, str. 496; Smith: *Wealth of Nat.*, str. 623; Harl: *Handbuch der Staatswirtsch.*, II. passim; Vührer: *Histoire de la dette publique en France*, I. str. 17.

¹⁶⁾ V moji *Fin. rovn. st.*, str. 236 nn.; Boisguillebert: *Factum de la France (Daire)*, str. 238, 298 a j.

Zmínili jsme se již, že forma starších dluhů státních byla civilistická,¹⁷⁾ šlo o jednoduché dluhy obligační, při nichž byl sestaven dlužní list ve formě obvyklé, nebo tu vůbec ani listu dlužního nebylo.

Písemní občanskoprávní smlouva počala během času nabývat stále více obsahu veřejnoprávního: lze tu pak jednak sledovati vývoj přes smlouvy odvážné (tontiny celé a poloviční) k výpůjčkám loterním a premiovým, které právě z tohoto svého charakteru těšily a těší se veliké oblibě a nepoměrně příznivým kursem.¹⁸⁾ S druhé strany vedl vývoj k parciálním obligacím ať s uvedením doby splatnosti (terminované a splátkové výpůjčky), nebo bez tohoto vázání dlužníkovy (renty); nebo konečně přechodným dluhům skripturním, o nichž se ještě v jiné souvislosti zmíníme.

Zadávány jsou tyto obligace formou výpůjčky národní, kdy mezi státem a věřiteli nebylo prostředníků; nebo výpůjčky bursovní, jež zadávána bankovnímu konsorciu *submissi* nebo na pevně; bylo možno i jiných ústavů použiti, jak u nás zejména poštovní spořitelny.¹⁹⁾ Zvláštností, jež přímo se dají pozorovati, tu není pro válečné výpůjčky jiných, nežli nutnost přinést větší oběti v době tísně a opatřiti výpůjčky zvláštní „garniturou“, jež jejich úspěch spíše zajistí.

Garnitura tato může záležeti jednak v donucení ke koupi.²⁰⁾ Nucené výpůjčky jsou buďto primitivní, prostě nařizující jednotlivým osobám účast,²¹⁾ nebo provádějící jakési řízení odhadní a po případě *impropriační*, nebo konfiskující účelová jmění ve státu se

¹⁷⁾ Berckum: *Das Staatsschuldenproblem*; Freund: *Die Rechtsverhältnisse der öff. Anleihen*; Körner: *Grundriss des österr. Staatsschuldenwesens*, str. 9 nn.

¹⁸⁾ Srv. Bodinus, I. c. str. 1043; Kostanecki: *Der öff. Kredit im Mittelalter*; Marescotti: *Le finanze*, str. 356 nn.; Hock: *Öff. Abgaben und Schulden*, str. 297; Umpfenbach: *Lehrb. der Fin.-Wiss.*, III. str. 147 nn.; Heckel: *Lehrb. d. Fin.-Wiss.*, II. str. 393 nn.; Drachovský: *Fin. rovn. stát.* str. 289; Marek: *Bericht betreffend den Rentenmarkt und die Emission einer verlosbaren Anleihe* (Olomouc 1911). Pro výpočty poměrnosti kursu a rentability srv. zejména spisy Kolouškovy: *Cenné papíry*, *Národohospodářská arithmetika* a *O půjčkách loterních*.

¹⁹⁾ O této poslední srv. pamětní spis ředitelstvem vydáný. Vývoj byl ten, že po dostatečném vžití se ústavu tohoto hodlal ho Biliński užiti jako hlavního sprostředkovatele státních výpůjček; ježto však tím vzbuzena nepříznivá nálada *haute finance*, došlo k jednání, jež skončilo vstupem poštovní spořitelny do t. zv. Rothschildovy skupiny bankovní pro emisi státních výpůjček.

²⁰⁾ Stein: *Fin. Wiss.*, II/3 str. 299; Freund, I. c. str. 29; Zeittlin: *Der Staat als Schuldner*, str. 23 nn.; Heckel, I. c., II. str. 382 nn.; Berckum, n. u. m. a literatura tam citovaná.

²¹⁾ Justi: *Fin. W.*, str. 496; Baumstarck: *Kameralistische Encyclopädie* str. 752 nn.; Bergius: *Grundsätze der F. W.*, str. 675; Reinitz: *Das österr. Staatsschuldenwesen*, str. 25 nn.

nacházející se závazkem povinnosti na něm vážnoucí i nadále plniti.²²⁾ Jemnější formou jsou výpůjčky arrosační,²³⁾ žádající připůjčení kapitálu pod sankcí ztráty původní pohledávky, nebo připouštějící splatiti část nové výpůjčky starými titry státního dluhu za výhodných podmínek pro věřitele — toto poslednější arci mohlo se státi i na základě dobrovolném.

Konečně zcela moderním dobám odpovídá nucené uložení ve státním dluhu předepsané jednak dle druhu vkladu pro některé kauce, vadia, kapitály osob zvláštní ochrany veřejné požívajících; jednak dle ústavu, u něhož vklad byl učiněn, tak spořitelních vkladů poštovní spořitelny, nebo více méně zcentralisovaných vkladů jiných spořitelen, nebo částí vkladů nebo rezervních fondů jiných ústavů peněžních, společností obchodních a p.²⁴⁾

Jinak možno použití postupu nepřímého, kdy mezi stát a věřitele postaví se sprostředkovatel výpůjčky věřiteli státnímu přímo zavázaný (země, kraj, město, stavy a j.).²⁵⁾

Konečně i k jiným lakadlům může býti saženo,²⁶⁾ tak ke slibu splátek úrokových (i kapitálových) ve zlatě; opatření privilegiovaného postavení věřitelům v hospodářském ústavě (jak na př.

²²⁾ Rakouské fondy náboženské — Hussarek v Öst. St. W. B. (2. vyd.), IV. str. 92 nn.

²³⁾ Tak rakouské z let 1800, 1805—9, 1809 a 1816 — srv. Wagner: Die Ordnung des österr. Staatshaushalts; Tebaldi: Die Geldangelegenheiten Österreichs; Hock: Die öffentlichen Abgaben u. Schulden; Schwabe: Versuch einer Gesch. des österr. Staatskredits- und Schuldenwesens; Beer: Die Finanzen Österreichs; Mensi v Öst. St. W. B., IV. s. v. »Staatsschuld«; Reinitz, l. c.; Drachovský: Fin. rovn., str. 282, tamtéž i o francouzských výpůjčkách arrosačních.

²⁴⁾ Francouzská banka Monmartelova z r. 1745, potom Caisse des dépôts et consignations (zák. ze dne 28. dubna 1816 čl. 110); anglické Sawing's banks dle úpravy z let 1817 a 1833; to i v Německu napodobeno (na př. bavorským regulativem spořitelním) a i v Rakousku aspoň cestou správní (při udílení koncessí) se bylo o to pokoušeno. Z literatury budiž upozorněno aspoň na příslušné články u Blocka, Say-Chailleye a Palgrave-a; dále budiž uveden Kaufmann: Fin. Frankr., str. 605 nn. a 768 nn.; Guilbaut v Journ. d. Éc. 1888, I. a IV.; Bailly: Exposé de l'administration, I. str. 96 nn.; Seidel ve Verw. Arch. VII. str. 263 nn. a 384 nn.; Wolf: Vorschläge zur Hebung des Kurses, passim; Born: Die finanzielle Heranziehung der Zentralnotenbanken durch den Staat in Europa; Reinitz na uv. m.; Patron: La banque de France et le crédit national et international (1908); Drachovský, l. c. str. 286 nn. — Vedle toho jest tu celá polemická literatura o nuceném ukládání vkladů spořitelních a fondů rezervních v Rakousku a v Německu. Před zákonem Glass-Owenovým musily i všechny bankovky v Unii Severoamerické kryty býti státním dluhem. O ukládání vkladů poštovní spořitelny viz i u Skřivánka: Šekové řízení poštovní spořitelny ve službě státní (Praha 1913), §§ 3 nn.

²⁵⁾ Už u Bodina, n. u. m. str. 1043; Dutot: Réflexions polit. sur le commerce et les finances (Daire) str. 867; Gindely: Geschichte der böhm. Finanzen, passim.

²⁶⁾ Drachovský n. u. m. str. 288 nn.

bývalým rakouským bankalistům), osvobození od daní²⁷⁾ i jiných dávek, zejm. též dědičných a bursovních. Možno také zajistiti zvýšenou způsobilost k lombardu.²⁸⁾ Další výhody poskytuje příznivé zúročení se slibem výpůjčku nekonvertovati vůbec neb aspoň do určité doby,²⁹⁾ a nízký kurs zadávací, který chrání věřitele státní před konversí nejvíce.³⁰⁾ I k jistotě personální a reální za správné a včasné zúročení a ev. i splacení kapitálu může býti saženo.³¹⁾

Ale možno i pouze formálně vypraviti úpisy, aby byly lákavějšími a šly lépe na odbyt: zavést více typů, aby byl výběr; stanoviti nominale i úroky v různých valutách (ev. se současným zřízením plateben v cizozemsku); vyhotoviti listy vícejazyčné. Lze také věřitelům státním uspořiti námahu inkassa kuponů přímým zasláním úroků poštou. I jiné formální výhody se mohou vyskytnouti.

Konečně možno mluviti v této souvislosti o působení na přímé příjemce a vůbec věřitele státní tím způsobem, že jest dovoláváno se jejich citů patriotických, vykonáván nátlak na ně, hledě k jiným poměrům jejich vůči státu, že činěny jsou jim sliby výhod in utili nebo in honorifico.

Jest sice pravda, že všechny tyto příkrasy odpovídají napjatějšímu stavu úvěru státního, jaký zejména v době války se objevuje; ale nijak — hledě ke konkrétním případům takovéhoto výpůjček — nemůžeme je považovati speciálně za typy válečné.

Zvláštním druhem skripturní obligace státní jsou t. zv. dluhy knihovní. Pohledávka povstává tu věřiteli státnímu vepsáním ve „velkou knihu dluhů státních“,³²⁾ její změny i zúročení jest v této knize vyznačeno. Dluh sám jest zpravidla nevypověditelný se strany

²⁷⁾ Pro Rakousko srv. § 125 č. 9 a 12 zák. ze dne 25. října 1896 ř. z. č. 220.

²⁸⁾ Tak rakouská válečná výpůjčka z r. 1914 nepodléhá dle vyhlášky ze dne 12. listopadu 1914 daní bursovní a lombardování její děje se Rakousko-uherskou bankou a válečnými pokladnami výpůjčkovými do 75% za sazbu eskontní (jinak jest sazba lombardní o 1/2% vyšší), kterážto příznivá sazba aspoň rok v platnosti zůstati má.

²⁹⁾ Jak u ruské výpůjčky z r. 1906.

³⁰⁾ Právě tato okolnost činí výpůjčky státní níže zúročitelné a nížko pod parí zadané u obecenstva dosti oblíbenými, tak že odbyt velkých obnosů jejich jest spíše zabezpečen. Proto nelze vždy použiti jinak jisté pro stát výhodnější kombinace vyššího zúročení s vyšším kursem emisním (na niž již Parnell upozornil a jež nejnověji u nás vřelého doporučovatele nalezla v Kolouškově).

³¹⁾ Rakouské salinky — Öst. St. W. B., IV. str. 152.

³²⁾ Původně v Anglii, pak ve Francii; napodobeno i v Německu, kde dokonce zařízeny i komunální knihy dluhů.

dlužníkovy, tedy spíše povahy rentové, ač splatitelnost se strany státní vyloučena býti nemusí.

O výpůjčkách státních se stanovenou delší dobou splatnosti (najednou nebo na několikráte)³³⁾ netřeba ničeho více podotknouti, nežli že odpovídají takovým poměrům trhu kapitálového, kde není dostatečných obnosů trvale uvolnitelných pro potřebu státní, kde tedy tyto výpůjčkové sumy musily býti zpravidla vzaty na úkor soukromopodnikatelského upotřebení.

(Pokračování.)

Čtvrtstoletí úrazového pojištění dělnického v Rakousku.

Napsal doc. Dr. **Bedřich Odstrčil.**

Dne 1. listopadu 1914 bylo tomu čtvrt století, co úrazové pojišťovny dělnické, zřízené na základě zákona z 28. prosince 1887, po nutných pracích přípravných zahájily vlastní svou působnost. Za normálních dob by výročí toto bylo jistě vzbudilo mnohem více pozornosti nežli v nynějším čase mimořádném, kdy přirozeně zůstalo širší veřejností téměř úplně nepovšimnuto. Veliké děje válečné a zjevy je provázející vyčerpávají, jak pochopitelně, skoro všecku pozornost, i není proto vhodná doba ke speciálním úvahám sociálně-politickým. Přes to chápu se, byv o to požádán, péra, bych alespoň stručně nastínil, co úrazové pojištění dělnické znamená v našem životě hospodářsko-sociálním, jaké vady a překážky zdržovaly jeho vývin a čeho třeba k dalšímu zdárnému rozvoji.

Úrazové pojištění dělnické podobně jako sociální pojištění a zákonodárství t. zv. sociální vůbec vyrostlo z poznání, že moderním vývojem průmyslovým a jeho důsledky vyvolány byly v organismu společenském hluboké a nebezpečné poruchy, které nelze odstraniti potíráním jednotlivých nápadných příznaků, nýbrž soustavnou, dalekosáhlou prací reformní.

Kdežto však t. zv. zákonodárství ochranné má ráz zábranný, preventivní, má sociální pojištění napravovat škodu nebo hradit potřebu již vzešlou. Ovšem ústavy sociálně-pojišťovací snaží se přirozeně již z důvodů finančních, ale i jiných působit samy opět preventivně a dávají zákonodárství ochrannému nové a nové ná-

³³⁾ Některé novější výpůjčky rakouské, zejména také výpůjčka válečná z r. 1914.

Válečné výpůjčky, jejich pojem a klasifikace.

Jako výtah z rozsáhlejší práce podává univ. prof. Dr. Jos. Drachovský.

(Pokračování.)

Konečně možno si všimnouti moderních typů dluhů přechodných. Nejjednodušším jejich způsobem jsou zálohy správy pokladní, ať už státní,³⁴⁾ nebo státně-soukromé,³⁵⁾ nebo banky cedulové, státní službu pokladní obstarávající.³⁶⁾ — Dále jsou to dluhy lombardní a kontokorentní, jimiž má býti docíleno záloh na budoucí výnos titrů posud definitivně neumístěných. Zálohy tyto může poskytovat cedulová banka, ale také po případě jiné ústavy peněžní nebo konsorcia emisní.

Byly-li podobné výpůjčky přechodné, ale i často výpůjčky trvalé, kontrahovány u banky cedulové, vydává za ně banka tato bankovky, což arci musí vésti k úzkému směřování úvěru státního s úvěrem bankovním a dle okolností k převýdaji bankovek a s tím spojeným závadám hospodářským.

Ale nemusí převýdaj bankovek býti jediným způsobem záplavy papírových peněz: právě v dobách nouze, začasť během nebo následkem války, odhodlává se stát snadno i k vydávání vlastních peněz papírových, státovek. Okřídlené slovo o vedení všech velkých válek XIX. století papírovými penězi zajisté především na státovky se vztahuje, ač přece nemůžeme je považovati výlučně za výpůjčkový typ válečný, ježto i jiným cílům mohou sloužiti.³⁷⁾

³⁴⁾ Dočasné vybrání z pokladničních hotovostí v Rakousku někdy dosti oblíbené — srv. na př. čl. III. in f. zák. ze dne 29. června 1909 ř. z. č. 96 a čl. III. odst. II. zák. ze dne 29. června 1910 ř. z. č. 122; pak Fin. rovn. st., str. 226 nn.

³⁵⁾ Zálohy dávané francouzskými Trésoriers payeurs généraux (Stourm: Le Budget, str. 450 nn.).

³⁶⁾ Zálohy anglické banky (>ways and means advances« a >deficiency advances« — srv. moji Fin. rovn. st., str. 232 nn.) i zálohy říšské banky německé (o nich u Philippoviche ve Fin. Arch., III. str. 108 nn.).

³⁷⁾ Tak v Rakousku k částečnému umoření státního dluhu u banky, v Unii Severoamerické nyní v důsledcích zákona Glass-Owenova především proto, aby veškeren papírový oběh zůstal v pevných rukou státních zcentralizován. — Velikou literaturu o státovkách i papírových penězích vůbec snad na tomto místě reprodukovati netřeba.

Jiné přechodné výpůjčky spadají pod označení t. zv. dluhů resortních, jsouce vlastně pouze nevýplatky správními; mohou však i povahy mezinárodní nabyti, jedná-li se o neuhrazení úplaty za dodávky materiálové cizím státem spojenci poskytované nebo o platy na budoucí náhradu válečnou či na stát teprve v mírové smlouvě k tomu se zavazující poukazované. Tyto poslední jsou arci takřka výlučně úkazy válečnými, ale samy o sobě mají příliš podřízený význam, aby mohly tvořiti praktickou kategorii dluhů válečných.

Mohou arci i jiné dluhy mezinárodní povahy povstati, ať ze zápůjčky přímo jedním státem druhému poskytnuté, ať z garancie, ať konečně z nezaplacené náhrady válečné a nevyrovnaných jiných plnění podobných; jinak právo mezinárodní mívá význam spíše pro místo emise i poměr věřitelů cizozemských ke státu cizímu, jehož úpisy snad později převzali. Některé z těchto typů arci souvisí úzce právě s válkou, leč i o nich platí, co řečeno bylo na konci odstavce předcházejícího.³⁸⁾

Zmíníme-li se ještě o státním dluhu vyplývajícím z univernální nebo singulární sukcese,³⁹⁾ můžeme jednak říci, že zde nejde o nějaký určitý praktický typ dluhu, nýbrž o způsob »zadání«, a že tento způsob sám o sobě není v souvislosti s úvěrovým a politickým stavem státním.

Resumujeme-li výsledek této kapitoly, můžeme říci, že praxe ani při rozdělování a správním pojednávání dluhů státních zpravidla mezi válečnými a jinými dluhy státními nerozlišuje; a také — až na výjimky podřízeného významu — neutvořila typů pro státní dluhy válečné charakteristických. Bude naším úkolem dále zjistiti, zda snad aspoň v úvěrových operacích zítřka, jež na základě posavadního vývoje hospodářského a sociálního můžeme očekávati, jiný, odlišnější postup jest pravděpodobný.

³⁸⁾ Odedávna zabývali se finančně-vědeckí theoretikové i praktičtí národní hospodáři řešením otázky přípustnosti a radnosti cizozemských výpůjček státních, a není snad žádného z možných mínění, jež by nebylo bývalo vysloveno a hájeno. Leč dle mého soudu trpí většina těchto úvah tím, že přejí si dojíti ke stejnoměrné i absolutní odpovědi na danou otázku, otázku to, jež se takto řešiti nedá, nýbrž pouze relativně dle zjištěných okolností každého případu konkrétního. Ale zmíněné úvahy přece jeden důležitý prospěch přinesly: pomohly totiž otázku s různých stran objasnití a najíti hlediska, z nichž kritika konkrétního zodpovědění otázky má vyjít. Srv. ostatně v mé Fin. rovn. st., str. 305 nn.

³⁹⁾ Převzetí území cum onere, převzetí sestátňovaných podniků s dluhy, prohlášení dluhu původně jinou osobou kontrahovaného za dluh státní.

III. Podaný výklad o formách dluhu státního posud praxí doložených můžeme doplniti úvahou o tom, jaké formy nové bylo by lze, hledě k vývoji posavadnímu, pro budoucnost předpokládati.

V úvahách svých musíme vyjít od názoru, že posavade naprosto převládajícím principem hospodářským jest individualism, jehož však sklony kolektivistické ve mnohem směru k realizaci ideálu socialistického směřují.

A v tomto směru jsou to jednak nashromážděné úspory, na něž stát sobě zvláštní oprávnění činí, jak již v oddílu předešlém jsme měli příležitost pozorovati.⁴⁰⁾ Snahy, jež v tomto směru někde už k jakési realizaci nebo k praktickým náběhům vedly, nejsou posud nijak na konci své působnosti, nýbrž budou postupovati dále, vížice více méně veškeren obchod bankovní na zájmy státní a strhující na se ponenáhlu regulaci příkázání kapitálu jednotlivým účelům, při čemž arci nezůstane i používání jeho pro účely státní pozadu tím méně, že stát sám čím dále tím větší měrou podnikatelské činnosti se účastní. I toto jest jednou z cest k dobrovolnému vyvlastnění kapitálu cestou ponenáhleho převedení dispozice.

Jiná možnost budoucího vývoje leží v oboru mincovnictví. Jest všeobecně známo, že národohospodářští theoretikové zvučného jména⁴¹⁾ i dnes se přiznávají k chartální theorii měnové. Nelze sice mluvit, hledě k důvodům pro a proti uvedeným, posud o panující theorii tohoto způsobu, ale už v dobách historii náležejících mluví některé zjevy pro tento názor.⁴²⁾ Názor tento jest vlastně totožný s požadavkem některých socialistických theoretiků po odstranění peněz hodnotu kovovou majících.⁴³⁾

A doba nynější kráčí ve směru tomto prakticky usilovně ku předu, substituujíc čím dále tím intensivněji obrat peněžní obratem úvěrovým. Posavad jest to arci zastupující obrat úvěrový, pohybující se tu cestami clearingovými, jež dle okolností státními ústavy (poštovní spořitelnou) sprostředkovány býti mohou, tu zase použitím úvěrních papírů prováděný. Ale nezdá se, že zůstane tu dlouho při pouhém zastupujícím obratu, naopak, obrat úvěrový

⁴⁰⁾ Srv. nejnověji Schwarz: Die finanzielle Stellung der europäischen Grossmächte zugleich im Hinblick auf ihre finanzielle Kriegsbereitschaft (Stuttgart 1913); Neubürger: Die Kriegsbereitschaft des deutschen Geld- und Kapitalmarktes (Berlin 1913).

⁴¹⁾ Knapp a jeho škola.

⁴²⁾ Srv. Stiassny: Der österreichische Staatsbankrott von 1811, str. 9 nn.

⁴³⁾ Z nejnovějších rakouských jmenuji tu na př. Žmavce.

může zatlačiti obrat v hotovostech naprosto do pozadí, a protože jenom státní úvěr jest po celém státním území stejnoměrný a poměrně nejstálější, má jen on sám potřebné vlastnosti, aby mohl nahraditi obrat peněžní ve velikém měřítku, tedy lze právě k účelům takovéto měny využití státního úvěru; šlo by tu po případě o hospodářství státovkové, ač jinak odůvodněné i ve větším rozsahu důsledně prováděné, nežli dříve.

Konečně — a to souvisí s úspěšným nebo neúspěšným pronikáním snah kolektivistických — možno i teď mluvit o přebírání dluhů a j. závazků při akci sestátňovací, jež právě v dobách moderních nabyla tak velikého rozsahu a našla tak horlivých zastanců. Není to prozatím nic genericky odlišného od posavadních poměrů v předešlém oddílu vyličených. Ale dle posavadní tendence vývojové lze usuzovati, že na této dráze bude pokračováno snad i s větším úsilím, než posud. Tedy by tu bylo lze čekati v budoucnosti rozdíl kvantitativní.

Došlo-li by však k pronikavým přeměnám posavadní struktury hospodářské, není ani vyvlastnění veškerého kapitálu nepravděpodobné a zcentralisování zisku podnikatelského v rukou veřejných, zejména státních. Ale i tu jednati se bude nejen o nabytí, nýbrž i vzájemné závazky, závazky k přiměřenému zaměstnání a vyživení všeho obyvatelstva i ke splnění veškerých úkolů státních. Jde tedy i zde o úvěrovou akci státní, ovšem rozměrů ohromných, a arci naprosto podmíněnou změnou soustavy hospodářské.

Ani v těchto typech, na jejichž budoucí uskutečnění posavadní vývoj tu s větší, tu s menší pravděpodobností ukazuje, nenalézáme zvláštního typu válečného.

IV. V úvodě jsme vytkli posavadní theoretickou nevymezenost pojmu válečných výpůjček, v dalším výkladu jsme shledali, že ani praxe zde potřebného rozdílu nečiní.

Tím spíše arci nelze očekávati dalšího rozlišení tohoto pojmu pro každou kritiku tak důležitého; literatura se spokojuje s ukazem na tísnivé podmínky válečných výpůjček,⁴⁴⁾ jinak však ponechává i pro ně prostě v platnosti všeobecnou klasifikaci státních dluhů, již možno stručně rekapitulovati dle následujících hledisk:

a) dle toho, jak se uskuteční,

⁴⁴⁾ Wagner, F. W. I., zvl. § 74.; Stein, F. W. II./3., passim; Bastable, Publ. fin. V. kap. V.—VII.; Ebeberg: Finanzwissenschaft (8. vyd.), str. 414 nn.; Heckel, F. W. II. díl, V. odd. I. atd.

- b) jaké mají modalities splácení,
- c) dle svého účelu,
- d) dle »garnitury«,
- e) dle země, kde jsou emitovány,
- f) dle právní formy.

ad a). Sem spadne jednak starožité už rozdělení na nucené a dobrovolné výpůjčky;⁴⁵⁾ dále však také dle orgánů zadávajících (zda obyčejnými úřady státními zápůjčka umístěna, nebo státními ústavy bankovními, ústavý státnímu vlivu podrobenými nebo jinými bankami a bankovními konsorciemi — v prvním případě jde tedy o výpůjčky národní, v ostatních o bursovní); konečně podle způsobu zadání, zda na pevně nebo cestou submise a jaké tu bližší modalities zachovány.⁴⁶⁾

ad b). Zde jest hlavním rozdíl mezi konsolidovanými a nezařazenými dluhy státními, kdy prvé tvoří pevnou součástku státního hospodářství dluhového a v největší své části z rent sestávají, neslibující zpravidla splácení kapitálu, aspoň jistě ne hned; kdežto druhé s brzkým splacením kapitálu počítají. Pro veliký rozsah i charakteristickou formu přemnoží theoretikové národohospodářští vyhražují zcela zvláštní i jedinečné postavení penězům papírovým.

Ale může a musí zpravidla jíti také o splácení konsolidovaných dluhů státních, a tu hledě k literárně propracovaným možnostem lze sestaviti toto schema soustavné:

α) Dluhy s pevným plánem umořovacím, ev. se zvláštním fondem umořovacím;

β) umořitelné volně z přebytků hospodářských;

γ) dluhy neumořitelné a nevypověditelné.⁴⁷⁾

Přechodný dluh státní pak s téhož hlediska lze dělit na:

α) splatný na viděnou;

β) splatný po uplynutí nějakého času nebo po výpovědi;⁴⁸⁾

γ) dluh slosovatelný s premiemi nebo bez nich.⁴⁸⁾

Vedle toho jest však přičítati zvláštní význam okolnosti, zda umořované státní dluhy vůbec:

⁴⁵⁾ Rozdělení to od Nebenia zůstalo u všech theoretiků státního dluhu, a lze je stopovati i u autorů starších, dluhu státního jen mimochodem si všímajících.

⁴⁶⁾ Srv. na př. Wagner, l. c.; Eheberg, F. W., str. 448 nn. a Heckel, n. u. m. str. 398 nn.

⁴⁷⁾ To arci v praxi nikdy na věčné časy neplatí.

⁴⁸⁾ Moderní praxe čítá někdy dluhy s delší dobou splatnosti nebo za delší dobu slosovatelné ke konsolidovaným.

a) efektivně se umořují, totiž z neúvěrových úhrad státních;

β) pouze zdánlivě se umořují, ježto na toto umoření jest potřebí si vypůjčiti,⁴⁹⁾ při čemž speciálně pro dluh přechodný jest prakticky důležité lišiti případy, zda:

1. tímto zdánlivým úmorem nastává konsolidace,⁵⁰⁾
2. čili nic.

ad *c)*. Dělení účelovému už stará doba přikládala veliký význam;⁵¹⁾ a i v době nejnovější dělení tohoto se užívá. Možno tu různě postupovati podle toho, jak daleko se běře zřetel na materiální podklad tohoto dělení.

Nejprve možno hleděti na to, zda z výsledků zápůjčky vzejde prospěch i budoucím pokolením, nebo zda má sloužiti pouze pomíjejícím účelům spotřebním.⁵²⁾

Podobným jest dělení na dluhy investiční a konsumpční, kdy prvé ještě dále na dluhy k soukromohospodářskému a státohospodářskému uložení kapitálu určené jest lišiti.⁵³⁾

Dále možno zvláště vytknouti dluhy, jejichž účelem jest opatření pro stát potřebné prostředky, a takové, u nichž tohoto (aspoň předního) cíle není, nýbrž jest cílem pouze zajištění státu (vadia i kauce), nebo jiných osob (vojenské kauce svatební), nebo kde nevýplata spočívá ve zřetelích kontrolních (nevýplaty až do skončení úředního řízení).⁵⁴⁾

Konečně jest tu lišení mezi dluhy, jež kontrahovány jsou k doplnění nedostačujících úhrad státních, a dluhy, kde jedná se o pouhé posílení stavů pokladních a vyloučení deficitu pokladního.⁵⁵⁾ Některé z těchto poslednějších dluhů pak přivádějí stavům pokladním potřebnou posilu přímo, jiné jen nepřímou je chrání před jinak nutným výdajem v dobu méně příhodnou (t. zv. dluhy resortní).⁵⁶⁾

⁴⁹⁾ Zkušenosti se starým fondem umořovacím.

⁵⁰⁾ Vydání rent za účelem opatření prostředků na výhry loterních výpůjček rakouských.

⁵¹⁾ Amberg: Die Steuer in der Rechtsphilosophie der Scholastiker, str. 86 a 91 nn.; Caputo: De regimine reipublicae (1621), str. 308 nn.; později Sonnenfels: Fin. Wiss., str. 24 nn. a Pfeiffer: Grundriss der Fin. Wiss. (1781), passim.

⁵²⁾ Bischof: Katechismus der Fin. Wiss., str. 20 nn.; už Wagner u Rentzsche, Hdwb. der V. W. L., 2. vyd., str. 839 nn.

⁵³⁾ Srv. na př. Stein, n. u. m.; Wagner, n. u. m.; Seidler: Budget und Budgetrecht; Bastable, l. c., V., 5, 8.

⁵⁴⁾ V mé Fin. rovn. st. passim.

⁵⁵⁾ Srv. v Österr. St. W. B., IV., str. 434.

ad d). Různé vedlejší závazky a podmínky výpůjčkám státním připojované⁵⁶⁾ mohou dle okolností býti tak závažné, že i jich theorie používá za dělitko pro státní výpůjčky. Tak jest tomu zejména při zajištění zúrokování a splácení, a lze dělit výpůjčky na takové, jež takové zajištění mají, a takové, jež ho účastny nejsou, nýbrž jsou tu poukázány na všeobecné finanční prameny státní.

Zajištění samo může se státi:

α) hypotekou,

β) příkázáním určitých pramenů úhradních, a to:

1. prostě státem dlužným,

2. nebo se stanovením kontroly výboru věřitelského nebo mezinárodní;

γ) jiným způsobem.⁵⁷⁾

Ale i jiná ustanovení vedlejší mohou dáti k lišení podnět, tak mezi státními výpůjčkami loterními resp. prémiovými a bez této příkrasy; pak výpůjčkami zlatými, stříbrnými, papírovými a pod. dle měnových prostředků dle přejatého závazku k plnění státnímu používaných.

ad e). Zde možno lišiti tuzemské a cizozemské výpůjčky,⁵⁸⁾ při čemž možno postupovati různě a hleděti:

α) k umístění titrů zejména v poslední a pevné ruce;

β) k místu, kde byla výpůjčka emitována;

γ) k národnosti konsorcia přejímajícího nebo jiného přejímatele výpůjčky.

Speciálním případem jsou tu jednak zápůjčky v obsazeném území cizím emitované, nebo v odstoupených územích zanechané, nebo jako cizozemské s nabývaným územím přejímané.

ad f). Mimo Steina a některé finanční právníky nezabývají se zpravidla finančně-vědeční theoretikové dělením státních výpůjček dle dělítek právních, ač dělení toto zajisté jest důležité i pro posouzení různých důsledků praktických významné.⁵⁹⁾

⁵⁶⁾ Viz shora pod č. II.

⁵⁷⁾ Zastávením zemí i obyvatelstva; zárukou jiných korporací, stavů atd. za výpůjčku, zaručením cizích států a j. v. — srv. na př. Grunwald: Samuel Oppenheimer und sein Kreis; Kaufmann: Das internationale Recht der ägyptischen Staatsschuld; moji Fin. rov. stát. a můj spis Fremde Kriegsanleihen in Österreich (v tisku).

⁵⁸⁾ Viz shora pod č. II., pak Carey: Lehrb. der Volksw. (přel. Adler), str. 502 nn.; moji Fin. rovn. st., str. 305 nn. a § 11.

⁵⁹⁾ Srv. shora pozn. 10. a 16.; pak Stein, n. u. m.; Zeitlin: Der Staat als Schuldner; Heintze: Staatskredit; Körner: Staatsschulden tilgung und Staatsbankerott.

Podle právního odvětví, v něž jest zařaditi dotyčnou smlouvu o výpůjčce, lze děliti dluhy státní na soukromo-, veřejno- i mezinárodně-právní. Dluhy státem (zejm. jakožto podnikatelem) *jure privatorum* kontrahované vykazují všechny formy soukromoprávní výpůjčky; veřejnoprávní výpůjčky vycházejíce od forem totožných i analogických, jaké v obchodě soukromém jsou obvykly,⁶⁰⁾ utvořily zvláštní formy v dluhu knihovním, rentě a peněžích papírových (státovkách); formou dluhů mezinárodních jest mezinárodní smlouva.

S hlediska ústavněprávního třeba zase hleděti k tomu, zda byly provedeny cestou ústavní, nebo zda z různých důvodů formy ústavní nebyly zachovány, ev. přímo byl jejich základem oktroj. Z tohoto rozdílu lze činiti důsledky často i povahy mezinárodní, zejména jde-li o otázku převzetí takových dluhů.

(Dokončení.)

Hospodářské poznámky k válce roku 1914.

IV. Válka a peněžní poměry vůbec a v Rakousku.

Dr. Jos. Gruber.

(Dokončení.)

Potřeba suspense předpisů obmezujících výdaj bankovek i nařizujících výměnu bankovek za zlato, zákazy vývozu zlata a druhdy i mincí stříbrných a niklových i nouze o drobné peníze objevila se záhy po vypuknutí války i ve státech dosud neutrálních. V Itálii byly cedulové banky, jak známo — následkem historického vývoje, kdy jako v Německu každý stát měl vlastní cedulovou banku a po spojení v jednotnou říši staré banky s jistými obmezeními oproti ústřední bance zachovány — tři, v Římě, Neapoli a Messině, zmocněny oběh bankovek již od 14. srpna o třetinu zvýšiti, ze zvýšené cirkulace musejí však státu odváděti 1% ní příspěvek. Pro nedostatek drobných mincí průmyslové středisko severní Italie, město Milán, vydalo 13. srpna 100.000 poukázek pokladních po 1 liře. V Rumunsku Národní banka zmocněna vydati do 100 mil. lei bankovky po 5 a 10 lei, v Turecku, tehdy ještě neutrálním, 4. srpna propůjčen bankovkám Ottomanské banky nucený kurs a banka zmocněna vydati bankovky po 1 a 1/2 libře, i ve Švédsku vydány 5. září noty po 1 koruně, v Řecku zakázán

⁶⁰⁾ Pokladniční poukázky, dlužní úpisy v určitých termínech splatné, slosovatelné výpůjčky s premii nebo bez nich.

Přirozeně se od početí mobilisace po celou dobu války železnice podřizují úplně vojenským rozkazům a potřebám, vojenské transporty mají přede všemi jinými bezpodmínečnou přednost, vojenská diktatura všecken veřejný život ovládající vztahuje se i na železniectví.

(Dokončení.)

Válečné výpůjčky, jejich pojem a klasifikace.

Jako výtah z rozsáhlejší práce podává univ. prof. Dr. Jos. Drachovský.

(Dokončení.)

V. Jest důležité pro náš účel stanovití, jak dalece mají zmíněná kritéria všeobecná také význam pro speciální posouzení válečných výpůjček, a to ať v užším, nebo v širším smyslu shora pod č. I. vyvinutém.

A tu právě hledě k širšímu obsahu zmíněného pojmu můžeme ihned konstatovati, že jest tu přímá použitelnost těchto dělítek dána přerůznými formami zápůjček v pojem tento zařaditelnými a nedostatkem jiného znaku odlišujícího, než pouze účelu výpůjčky.

Za to tento odlišný znak jest dán, jak již bylo řečeno, při státních výpůjčkách válečných v užším slova smyslu, a tu možno, hledě právě ke zvláštnosti případu, uvést o jednotlivých těchto pokusech klasifikačních toto:

ad a). V době válečné stoupá význam kategorie zápůjček nucených, ale také výpůjčky národní nelze zanedbávati, protože bursa chová se vůči vypůjčujícímu se státu rezervovaně. Jiné způsoby klasifikace sem spadající nemají tu významu speciálního.

ad b). Za dob normálních, netknutého úvěru státního polepšuje celkem kurs okolnost, že jedná se o výpůjčku trvalou, nevypověditelnou rentovou; zvláštnosti doby válečné nutí klásti větší váhu jak s hlediska státního, tak i s hlediska věřitelů státních na dluhy přechodné, zápůjčky splatitelné. Arci na jejich efektivní splacení nebo konsolidování během války nelze mysliti, to však státi se musí v době míru, kamž i odložiti jest konversi případných přece snad emitovaných dluhů trvalých. Interimistická povaha jest tedy typickou pro státní dluhy válečné.⁶¹⁾

⁶¹⁾ Zkušenost tato i v nynější válce se potvrzuje. Srv. ostatně i Flora, n. u. m.

ad c). Označení výpůjčky jako »válečné« jest již dělením účelovým; dále mají v této spojitosti zvláštní význam kategorie státohospodářských uložení kapitálových a dluhů konsumpčních.

ad d). Právě válečné výpůjčky bývají často opatřeny různou »garniturou«, ale přechodná povaha jejich činí začasť přechodnými i tyto vedlejší závazky a příkrasy okolnostmi na státu vynucené.

ad e). Dva druhy zápůjček dle tohoto hlediska vytčené mohou se vyskytnouti pouze jakožto výpůjčky válečné: jsou to výpůjčky v nepřátelské zemi obsazené a výpůjčky ve vlastním území nepřitelem ohroženém. Obzvláštního významu praktického nemají. Jinak však při kontrahování cizozemské zápůjčky válečné třeba dbáti — ač zajisté mírných — obmezení právem mezinárodním diktovaných.⁶²⁾

ad f). Relevantnost právnických kriterií pro obor válečných výpůjček jest patrna už hledě k otázce řešení přejímání závazků kontrahovaných v době válečné ať státem jiným, ať státem se vypůjčivším samým, ale po nastalé změně nebo mírovém ustálení poměrů. Kategorisace sama pak do jakési míry stojí pod vlivem státního práva nouzového (je-li dovoleno užití této terminologické analogie práva trestního).

Případy zde mohou býti tyto:

α) buďto obsahuje ústava pro případy nouze ustanovení zvláštní, zejména o nařízeních z nouze,⁶³⁾

β) nebo není v ústavě ustanovení podobných vůbec, neb aspoň ne vhodných pro tento případ. Každé opatření z nouze jest tedy důsledně porušením ústavy, za něž se budou zodpovědní ministři musiti po případě zodpovídati. Po uzavření míru bude rozhodnuto, zda toto opatření bude dodatečně schváleno nebo bez odporu přijato, a tím právně konvaliduje.

V tomto případě zejména mohou nastati komplikace při přejímání dluhu jinou mocí, než která kontrahovala, při změně vládní formy nebo dynastie, nebo při odstoupeních území. Tu arci jest dotyčné moci snadno odmítnouti převzetí dluhů, o jejichž pravoplatnosti lze vysloviti závažné pochybnosti.

Jinak však tyto případy mohou podrobněji býti provedeny různým způsobem, a to:

⁶²⁾ Liszt: Das Völkerrecht (8. vyd.), str. 330 a 332.

⁶³⁾ U nás § 14. zák. stát. o zast. říšském; šestiměsíční Mutiny Act v Anglii a j.

1. dbáno-li při emisi aspoň o zdání zachování formy právní;
2. byla-li zodpovědnost rozšířena i na širší kruhy, zejména ústavní kontrolu státního dluhu;⁶⁴⁾
3. nebo kde konečně nebylo ničeho dbáno a jednání taková se prostě podávají jako skutky násilné.

Jak dalece zdánlivé zachování formy bude mítí právní účinky, musí býti posouzeno dle okolností konkrétního případu; jistě však principem legitimacy by bylo odůvodněno i ve případech nouze zachovati z předpisů právních aspoň to, co zachovati se dá. Arci ve případech obžaloby ministerské potřeba zpravidla hleděti na hmotný obsah skutku, ne na formu.

Rozšíření kruhu zodpovědných osob může působiti jako prejudic pozdějšího usnesení po uzavření míru; ve případě třetím má ev. parlament zcela volné ruce, ale ovšem také vláda, nevížíc se na určitou formu, mohla jednání své zcela přiměřiti zvláštnostem případu.

VI. Viděli jsme, že všeobecná klasifikace státních dluhů má i v některých směrech význam pro speciální případ dluhů válečných,⁶⁵⁾ že však pro výpůjčky válečné v užším slova smyslu nemá vždy dostatek hlediska zvláštní jejich povahu speciálně vystihujícího. A proto třeba se pokusiti o vyplnění této mezery.

K tomu cíli třeba si opětně uvědomiti, že se tu jedná pravidelně o zjevy povahy pomíjející, spadající do doby pro stát hospodářsky nepříznivé a rozvoji státního úvěru překážející. Stojí zde proti sobě zvýšené oběti dlužníciho se státu a snahy po jejich ulehčení. Ježto při výpůjčkách válečných jedná se především o dluhy konsumpční, nejvýš o státohospodářské uložení kapitálu,⁶⁶⁾ nelze vůči hmotným obětem a závazkům státním postavit zpravidla než zisky immaterielní. Uvedení jich v jakýsi poměr vůči zjiitelným a číselně srovnatelným obětem hmotným dá se provésti pouze odhadem, jakých obětí by byl vyžadoval stav, jenž by byl nastal bez opatření výpůjčkou umožněných.⁶⁷⁾ Ale tento odhad může býti proveden zpravidla jen politicky s hlediska určité strany.

⁶⁴⁾ Byla-li vyžádána její kontrasignace.

⁶⁵⁾ Vyjma válečné dluhy v širším slova smyslu, jež mají význam však především pro ocenění souhrnu obětí válečných.

⁶⁶⁾ Možno — arci podřízenější měrou — i jiné cíle mítí, na př. charakteru valutárního — srv. Sieghart v Neue Freie Presse dne 15. listopadu 1914.

⁶⁷⁾ Pro vývoj této myšlenky srv. Sax: Grundlegung der theoretischen Staatswirtschaft; Neumann: Steuer und das öffentliche Interesse; Schaeffle: Zur Theorie der Deckung des Staatsbedarfes. (Tub. Ztschr. 1883 a 1884.)

Tak by bylo možno posouzení, hledě k dosažení určitého státního cíle; ale možno se i se skromnějším posouzením uspokojiti, jež arci daleko snáze provéstí se dá: srovnáním mezi obdrženou valutou zápůjčkovou a obětmi, které její zadání, zúrokování, správa i umoření vyžadují, a to hledě nejen k číslům jmenovitým, nýbrž také ke kupní síle peněžitých prostředků, začasť v době války a v době míru velmi různé.

Ještě jedno všeobecné východisko kritiky lze na tomto místě uvést, a to úsudek o tom, zda v daných poměrech bylo kontrahování dluhu vůbec nebo v rozsahu zaujatém nutným, neboť zavčasné krytí daňové aspoň částečné ve státech jinak hospodářsky dosti silných přináší s sebou některé výhody.⁶⁸⁾

Vyvíjejíce dále myšlenku obětí a jejich ulehčitelnosti, můžeme dojít ke speciálním posudkům válečných výpůjček v užším slova smyslu s těchto hledisk:

- a) podle tíže podmínek uzavření výpůjčky;
- b) hledě k pomíjivé povaze její a možnosti ulehčení;
- c) konečně dle dalších následků ethických (politických) průběhem času.

ad a). Nehledě k tomu, co v tomto směru již na různých místech bylo řečeno, možno ještě zvláště vytknouti:

a) rozdíl vyplývající z toho, zda stát zadal (nebo umístil v posledních rukách) výpůjčku osobám nebo kruhům, na něž může vykonávati vliv, přímý nebo nepřímý nátlak.

β) Jest rozeznávati, zda výpůjčka nepřináší s sebou hospodářskou odvislost státu se dlužícího vůči státům cizím, věřitelům cizozemským nebo tuzemským, čili nic.

γ) Rozeznáváme-li emissi přímou a nevyrovnáním závazku provedenou, můžeme na poslední případ ještě podrobněji hleděti různě podle toho, zda nevyrovnání nastalo vůči cizímu státu,⁶⁹⁾ nebo vůči jiným věřitelům.⁷⁰⁾

ad b). Zde nutno blíže upozorniti na tyto rozdíly:

a) U některých těchto výpůjček hospodářské poměry státní připouštějí již napřed stanovení modality uplacení nebo způsob konsolidace; jinde třeba teprve vývoje poměrů vyčkati.

β) Je-li tu pevný plán umořovací s umořováním vázaným nebo volným, a to dlouho- nebo krátkodobým, nebo pouze even-

⁶⁸⁾ Flora, l. c. str. 60; Drachovský: Fin. rovn. st., str. 262 nn. a passim.

⁶⁹⁾ Možnost politického útlaku při nevyrovnání válečných náhrad.

⁷⁰⁾ Na což se praxe dívá zpravidla jako na pokus parcielního bankrotu.

tualita umoření volného v každém směru. Vůči tomu zase lze postavit výpůjčky, kde sice amortisace na věčné časy není vyloučena (nepraktické), ale přece vázána na podmínky nebo uplynutí lhůty.⁷¹⁾

γ) Umořovací povinnost může nastati někdy velmi záhy, ba i do doby samé války ještě spadati, čímž se obtíže státu válku vedoucího jen rozmnožují; nebo může býti odložena na příhodnější dobu vzdálenější. V prvním případě často jedná se o pouhé prostředky z nouze nebo jen paliativní.

δ) Důležité jest míti na mysli volnost konsolidace a konverse nebo jí v cestu se stavící překážky právní (jako slib nekonvertovat po určitou dobu) i faktické (zadání výpůjčky o nízkou zúčitelném nominale za nízký kurs; ev. snahy po upevnění úvěru;⁷²⁾ obava zápletek mezinárodních).

ad c). Následky výpůjčky státní mohou býti různé, hospodářské i politické (ethické).

α) S hlediska dlužícího se státu třeba hleděti i při nutnosti vyšších obětí k tomu, zda výpůjčka vůbec jest přiměřena finančním silám státním. Není-li tomu tak, jest důsledkem jejím zlovení finanční mohoucnosti a tím i důsledně politické moci státní.

Není-li obav těchto katastrofálních důsledků, možno následky viděti pouze v nutném obmezení státních potřeb ve prospěch nákladů na nový státní dluh, nebo v nutnosti zvýšení státních úhrad k témuž cíli.

S hlediska státních věřitelů lze podle hospodářských důsledků děliti státní výpůjčky válečné podle toho, zda pro budoucnost není obav ohledně zúrokování a případného splácení. Obavy tyto mohou míti důvod finančně-hospodářský, kdy lze předvídati budoucí nedostatečnost fisku; veřejnoprávní, kdy není možno doufati ve hladké schválení výpůjček ústavně nepovolených; konečně mezinárodněprávní, kdy jest nejisto, zda novou vrchností územní budou převzaty zápůjčky dříve kontrahované.

β) Politické následky jsou různé dle toho, jde-li o politiku vnitřní nebo vnější.

⁷¹⁾ Körner: Staatsschuldentilgung und Staatsbankrott (1893); Zorn: Über die Tilgung von Staatsschulden (1905).

⁷²⁾ Tak aspoň oficielně bylo motivováno vyloučení »uherského bloku« z rakouské konverse r. 1903.

1. V prvním směru lze už napřed konstatovati, že státní výpůjčky v době míru uzavřené pravidelně odpovídají vnitropolitické situaci a vlivu jednotlivých stran.

Nebývá však stejného zřetele bráno v době válečné. Jednak tu nutně bývá moc politická soustředěna v rukách svou existencí na parlamentu a různých sdruženích občanského života méně závislých, čímž jejich citlivost vůči požadavkům stranami činěným otupí. To může způsobiti kroky, jež — úmyslně nebo neúmyslně — požadavků různých politických stran nedbají, ba přímo působí posuny v jejich državě hospodářské nebo politické. Není pak ovšem vůbec politiky absolutní, nýbrž jen dle hledisk různých stran posuzované, a tu s hlediska stran postižených jest arci výpůjčka proti jejich zásadám a zájmům kontrahovaná zavržitelnou; kdežto postup opačný jest vítán.

2. Také posuzujeme-li následky výpůjčky s hlediska politiky zevnější, nemůžeme také toto posouzení odloupnouti od skutečných názorů existujících faktorů moci politické, a tedy musí vždy dopadnouti relativně. Tento relativní úsudek může se pak upínati na zjevy tu vystupující: rozmnožení cizozemského vlivu, záměnu jednoho cizozemského věřitele za jiného, bezprostřední vměšování se státu cizího; však také navázání hospodářských a finančních styků s cizinou, podnět k vývozu a pod.

S téhož hlediska, totiž na přípustné resp. doporučitelné a nepřípustné resp. zavržitelné lze dělit státní výpůjčky také s hledisk všeobecně ethických. Právě pak proti příznivému posouzení výpůjčky mluví s tohoto hlediska každé využitkování veřejného postavení k získání zvláštních prospěchů soukromých; porušení povinné spravedlnosti a citu právního i povolení věřitelům státním dané, jinak trestně stíhané nebo morálně zavržitelné činnosti se zúčastniti;⁷³⁾ ale také nedbání přiměřeného poměru mezi žádanými obětmi a zájmem poplatnictva, což může býti dle okolností zneužitím politické moci k účelům strany, v době válečné vedoucí postavení zaujímající.⁷⁴⁾

Nejenom však provedení a následky přímé mohou výpůjčku činiti ethicky závadnou, také její účel může býti podobný, a třeba že v pojmech těchto jest mnoho relativity, přece jenom hlavní

⁷³⁾ K této otázce spravedlnosti ve správě finanční vůbec srv. už Froumentau: *Le secret des finances de la France*; pak R. Meyer: *Die Principien der gerechten Besteuerung in der neueren Finanzwissenschaft*. — Jako příklad možno uvést podporu hráčské vášně publika prováděnou loterními výpůjčkami

⁷⁴⁾ Sax, l. c. Montesquieu: *L'esprit des lois*, XIII.

obsah jejich jest pro známou dobu kulturní neproměnný, a jeho, kterýž jest základem veškeré a každé společnosti lidské vůbec, nemůže žádný stát nedbati beztrestně.

VII. Jakožto stručný výsledek podaných úvah možno podati následující schema:

Válečnými výpůjčkami v širším slova smyslu jsou veškery výpůjčky bezprostředně nebo nepřímě účelům válečným sloužící.

Všeobecné rozdělení.

1. Během války kontrahované válečné výpůjčky — válečné výpůjčky v užším slova smyslu.

2. Vedle nichž jsou ostatní výpůjčky pod shora uvedené širší označení spadající.

Rozdělení zvláštní.

1. Pro užší pojem:

a) jimž bylo možno se vyhnouti a kde tomu tak nebylo;

b) dle tíže podmínek smluvních:

α) nucené a dobrovolné;

β) s vedlejšími závazkem hospodářské odvislosti nebo bez něho;

γ) přímo nebo nesplněním závazku k místu přišedší;

c) dle možnosti ulehčení břemene:

α) se stanovenými modalitami splácení nebo bez nich;

β) s umořením dle plánu nebo volným;

γ) s brzkou nebo vzdálenější povinností umořovací;

δ) požívající volnosti co do konsolidace i konverse, nebo v těchto směrech vázané;

d) dle následků:

α) hospodářských, a to ať s hlediska dlužícího se státu nebo státních věřitelů přijatelné nebo zavržitelné;

β) politických, kdy:

buďto posavadní hospodářský a politický poměr sil uvnitř státu mění, nebo ne;

nebo zahraniční politiku na nové dráhy přivádějí, nebo ne — vše to dlužno posouditi dle názorů politických stran;

γ) ethicky přípustné nebo nedoporučitelné.

2. Pro širší pojem:

Rozdělení podle hledisk i pro výpůjčky mírové platné, kterážto hlediska však dle okolností (na př. hledisko právní) také pro užší pojem mohou míti jakýsi význam.

Nutno však posouzení úhrnné, jde-li o vyhledání veškerých následků válečných, a tu tedy jest vzíti v úvahu celý širší pojem výpůjček válečných; vyšetření jak důsledků může se tu státi:

- a) dle veličin hospodářských číselně;
- b) politicky a ethicky.

Obecní hospodářství moravského městečka před rokem 1848.

Dr. Jindřich Chylík.

(Dokončení.)

Zvláštní jmění měla škola a špitál; obojí spravovala obec.

Záduší školní mělo, jak už o tom učiněna zmínka, 2 rybníky a desátek ze vsi Svinů; i to si vrchnost zabrala a do r. 1706 užívala. Pak brala požitky ony zase obec a písaře i rektora sama vydržovala. Desátek »vytýkali« konšelé, obilí dali vymlátiti a prodali; r. 1672 utržila obec za sýry, zeli, žito, ječmen, oves a slámu desátkovou 20 zl. 36 kr. Obec spravovala však školní jmění krátko; ryt. Schwalbenfeld jí rybníčky opět odňal se závazkem vydržovati školu a učitele.

Špitál vydržován z výnosu rybníka »Špitálského« a měl vedle toho vlastní budovu. Vydání činila r. 1672 36 zl., r. 1676 24 zl. 49 kr. a byla větší nebo menší dle toho, jak mnoho vydáno na udržování rybníka, jenž byl ve vlastní režii. Stálými položkami jsou příspěvky 4 špitálníkům po 12 kr., později po 18 kr. měsíčně, za naštipání dříví, pohřby zemřelých špitálníků a za maso na přilepšenou o velkých svátcích. Špitál měl dále několik pohledávek u občanů; r. 1679 činily celkem 293 zl. 41 kr. Ty převzala téhož roku vrchnost; tehdy hraběnka Eleonora z Oppersdorfu věnovala špitálu sama větší obnos a pojistila mu celkem 1550 zl. rýnských s 6% úroky v deskách zemských na panství Křížanově, vymínila si však užívání rybníka za roční úrok 15 zl. Z celkového ročního příjmu 108 zl. vydržováno 6 osob, 3 muži a 3 ženy, jež dostávaly týdně 15 kr. na stravu, šaty a prádlo.

Reformami terezínsko-josefinskými zúžen byl značně obor působnosti obce, již odňata zejména pravomoc soudní ve věcech trestních. Vrchnosti omezovaly však i jinak obecní samosprávu, a protože také hospodářské a sociální její úkoly byly malé, vynikalo tím více soukromé její hospodářství, správa obecního jmění. To v období tomto vyrostlo zejména postupným zalesňováním a proměňováním pustin v pole; přesná data zachována nejsou. Jako v době předchozí byl i nyní obecní majetek, hlavně rybníky, předmětem velkých a dlouhých sporů s vrchností. Do r. 1848 koupila obec za 1432 zl. 46 kr. konv. měny státních dluhopisů,